

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
Кафедра психології

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Психологія особистості»
на тему: «Психологічні особливості агресивної поведінки
молоді під час війни»

Виконала: студентка групи С-9-24-
Б1ПС(4.0д)

освітньо-професійної програми
«Психологія»

Баб'як Дар'я Дмитрівна

Науковий керівник:

« _ » _____ 2026

р.

Київ – 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження агресивної поведінки студентської молоді.....	6
1.1. Феномен агресії та агресивної поведінки у психологічній науці.....	6
1.2. Психологічні особливості студентської молоді як вікової групи.....	12
1.3. Чинники агресивної поведінки та вплив війни як травматичного чинника на психіку студентської молоді.....	16
Висновки до першого розділу.....	19
Розділ 2. Емпіричне дослідження психологічних особливостей агресивної поведінки студентської молоді.....	21
2.1. Організація та методи дослідження.....	21
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів.....	24
Висновки до другого розділу.....	31
Висновок.....	34
Список використаних джерел.....	36
Додатки.....	39

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується значними соціальними, політичними та психологічними трансформаціями, зумовленими умовами війни. Военні події суттєво впливають на психічний стан населення, зокрема молоді, яка перебуває у процесі активного особистісного становлення, формування системи цінностей, соціальних установок та моделей поведінки. У таких умовах підвищується рівень емоційної напруженості, тривожності, фрустрації та невизначеності щодо майбутнього, що може сприяти виникненню або посиленню агресивних реакцій.

Особливо вразливою соціально-демографічною групою є студентська молодь. Період студентства характеризується інтенсивним особистісним розвитком, формуванням самосвідомості, професійної ідентичності, а також активним входженням у соціальні взаємини. Разом з тим цей віковий етап супроводжується підвищеною емоційною чутливістю, нестабільністю психічних станів та пошуком ефективних способів подолання стресових ситуацій. В умовах війни зазначені особливості можуть посилюватися, що нерідко проявляється у зростанні рівня агресивності, конфліктності, дратівливості або інших форм агресивної поведінки.

Проблема агресії та агресивної поведінки посідає важливе місце у психологічній науці та розглядається в межах різних теоретичних підходів. У науковій літературі агресія трактується як складне багатofакторне явище, що може проявлятися у вербальних, фізичних або непрямих формах і зумовлюється як індивідуально-психологічними особливостями особистості, так і впливом соціального середовища. Особливого значення набуває дослідження агресивної поведінки молоді у період суспільних криз, оскільки тривалий вплив травматичних подій може змінювати характер емоційного реагування, способи адаптації та соціальної взаємодії.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю глибокого вивчення психологічних особливостей агресивної поведінки студентської молоді в умовах війни, визначення основних чинників її виникнення та розроблення практичних рекомендацій щодо профілактики і корекції агресивних проявів. У ході дослідження була оглянута значна кількість робіт вітчизняних дослідників, серед яких: Х. О. Антіфєєва, О. В. Бацилєва, Д. Д. Бибик, К. А. Бровко, О. Г. Бурцева, К. Н. Гарбарець, Н. М. Ільїна, Є. С. Ісаєва, М. М. Кононова, В. В. Огоренко, Т. І. Пономаренко, І. Б. Савельчук, А. В. Савіна, Ю. В. Сидоренко, Є. А. Франко, Я. Р. Федорова, О. П. Хомчук, Є. Г. Хоменко, А. В. Чухліб, С. Г. Шебанова, А. В. Шиделко, А. В. Шорніков, Н. В. Яськова та інші.

Мета дослідження – виявити психологічні особливості агресивної поведінки студентської молоді в умовах війни. **Завдання дослідження:**

- 1) Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння феномену агресії та агресивної поведінки у психологічній науці;
- 2) Охарактеризувати психологічні особливості студентської молоді як специфічної вікової групи;
- 3) Визначити основні чинники агресивної поведінки та проаналізувати вплив війни як травматичного чинника на психіку молоді;
- 4) Провести емпіричне дослідження рівня агресивності студентської молоді;
- 5) Проаналізувати отримані результати.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка студентської молоді.

Предмет дослідження – психологічні особливості прояву агресивної поведінки студентської молоді в умовах війни.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс методів: теоретичні (аналіз, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження); емпіричні (психодіагностичні методики, зокрема опитувальник агресивності

А. Ассінгера) та авторська анкета; методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розроблення психологічних рекомендацій щодо профілактики та корекції агресивної поведінки студентської молоді в умовах підвищеного психоемоційного напруження, спричиненого воєнними подіями.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження агресивної поведінки студентської молоді. Другий розділ присвячено організації та проведенню емпіричного дослідження, аналізу отриманих результатів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Феномен агресії та агресивної поведінки у психологічній науці

Феномен агресії та агресивної поведінки є однією з найбільш досліджуваних тем у психології, соціології та інших наукових дисциплінах. Агресія, як складне соціально-психологічне явище, має численні форми та вирази, від яких залежать її причини та наслідки. Розуміння агресії вимагає аналізу не лише біологічних та психологічних аспектів, але й культурних, соціальних і економічних факторів, які можуть сприяти її виникненню.

Агресія є складовою частиною адаптаційної моделі поведінки, яка допомагає людині пристосовуватися до навколишнього середовища. У світі, сповненому ворожості та конкурентної боротьби, з давніх часів вважалося, що лише сильна особистість здатна успішно інтегруватися в групу однодумців. Водночас агресія виступає одним із найефективніших та найдієвіших способів задоволення важливих потреб у кризових ситуаціях, що виникають у процесі розвитку та життєдіяльності [1, с. 373].

Агресія є широко поширеним явищем у світі. Хоча агресія часто є передумовою насильства, вона не завжди обов'язково веде до нього. Більшість досліджень орієнтовані на прогнозування саме насильства, але, на нашу думку, важливіше зосередитися на прогнозуванні агресії до того, як вона переросте в насильницькі дії. Агресивна поведінка сформувалася в процесі еволюції і є відповіддю на адаптаційні проблеми, що виникають в онтогенезі. Визначають кілька основних адаптаційних проблем, для яких еволюція виробила стратегії агресивної поведінки та насильства: захист від нападів, утримання чи повернення сексуальних партнерів, шкода

одноставним конкурентам, домінування та ієрархія, боротьба за ресурси, доступ до сексуально недоступних об'єктів тощо. Агресія – це форма поведінки, яка служить адаптацією до стресу, фрустрації або депривації, задовольняючи актуальні потреби людини. Важливо розрізняти агресію, як конкретну поведінку, і агресивність, що є схильністю до такої поведінки [2, с. 49].

У психологічній науці агресія зазвичай визначається як:

1) особлива форма деструктивної діяльності або поведінки, спрямована на застосування сили та завдання фізичної або психологічної шкоди іншим людям чи об'єктам, що порушує соціальні норми і правила співіснування;

2) індивідуальна чи колективна поведінка, націлена на завдання фізичної або психологічної шкоди іншим;

3) психічне явище, що виявляється у прагненні до насильницьких дій у межах міжособистісних відносин, яке може бути як ситуативним короткостроковим процесом, так і постійною рисою особистості, часто зумовленою недостатнім вихованням, недоліком уваги або психічними розладами;

4) нападницька поведінка, що включає будь-які насильницькі, експансивні дії щодо об'єкта або інших людей, що призводять до ушкоджень за відсутності належного захисту;

5) одна з форм реакції на несприятливі життєві ситуації, що супроводжуються стресом, фрустрацією або іншими подібними станами в фізичному чи психічному контексті [7, с. 11].

Відзначимо, що агресивна поведінка може проявлятися у різних формах і мати специфічні ознаки на фізіологічному, емоційному, поведінковому, когнітивному та мотиваційному рівнях.

1) Емоційні ознаки (ці ознаки свідчать про внутрішній емоційний стан людини, що схильна до агресії):

- гнів і роздратування (людина легко виходить з рівноваги, проявляє невдоволення з незначних приводів);

- ворожість (негативне ставлення до інших людей, навіть без видимих причин);

- імпульсивність (нездатність контролювати свої емоції, різка зміна настрою);

- підвищена образливість (людина гостро реагує на критику, навіть конструктивну);

- ревності, заздрість (сприйняття чужих успіхів як особистої поразки);

2) Фізіологічні ознаки (це реакції організму, що супроводжують агресивний стан):

- почервоніння або блідість обличчя (свідчить про викид адреналіну в кров);

- прискорене серцебиття і дихання (організм готується до конфлікту або нападу);

- м'язова напруженість (особливо в плечах, шиї та руках);

- стиснуті кулаки, скрегіт зубами (мимовільні реакції на агресію);

- тремтіння рук, підвищена пітливість (ознака нервового напруження);

3) Поведеневі ознаки (проявляються у взаємодії людини з оточуючими та її реакціях на ситуації):

- фізична агресія (удари, штовхання, пошкодження майна, жорстокість до тварин);

- вербальна агресія (крик, лайка, погрози, приниження інших);

- сарказм і знущання (образливі коментарі, маніпулятивна критика);

- ігнорування або бойкот (навмисна ізоляція людини, щоб викликати в неї негативні емоції);

- порушення особистих кордонів (нав'язливість, фізичне наближення, ігнорування дискомфорту іншої людини);

- руйнування речей (агресор може ламати предмети, викидати їх, бити посуд);

4) Когнітивні ознаки (це особливості мислення агресивної людини, які сприяють її поведінці):

- чорно-біле мислення (поділ світу на «своїх» і «ворогів», відсутність компромісів);

- проєкція провини (звинувачення інших у своїх проблемах);

- інтерпретація нейтральних дій як ворожих (сприйняття будь-якого зауваження чи навіть погляду як нападу);

- гіпертрофоване почуття справедливості (людина агресивно реагує на ситуації, які здаються їй неправильними, навіть якщо вони її не стосуються);

- постійне нагадування про образи (довгий час утримує в собі негативні спогади, щоб використовувати їх у конфліктних ситуаціях);

5) Мотиваційні ознаки (агресивна поведінка може мати певну мотивацію):

- бажання домінувати (прагнення контролювати інших, змушувати їх підкорятися);

- помста (навмисне бажання нашкодити через образу або приниження в минулому);

- дефіцит уваги (агресія як спосіб привернути до себе увагу);

- страх втрати статусу або влади (агресія як метод самозахисту у соціальних групах);

- самоствердження (агресія як спосіб підняти самооцінку, принижуючи інших).

Агресія проявляється через різні ознаки, і вони можуть змінюватися залежно від ситуації та особистості людини. Розпізнавання цих ознак

допомагає вчасно реагувати на агресивну поведінку та запобігати її негативним наслідкам. Агресію часто трактують як специфічну форму захисту в надзвичайних ситуаціях. Так, Є. С. Ісаєва вважає, що «ненависть, помста і гнів можуть бути формою захисту. Вона спричиняє багато особистих проблем і страждань тим, хто її оточує. Така агресія виникає і активізується внаслідок сильних неприємних емоцій» [6, с. 60].

Н. М. Ільїна відзначає, що «агресивна поведінка є умотивованою деструктивною поведінкою, що суперечить нормам та правилам жиддедіяльності суспільства, завдає шкоду об'єктам нападу та спричиняє фізичні чи моральні травми людям, викликаючи в них відчуття психологічного дискомфорту» [8, с. 54].

Деякі науковці вважає, що «агресія є однією з основних форм девіантної поведінки. Агресивна поведінка – це реакція, спрямована на нанесення шкоди. Шкода може бути фізичною та психічною. На сьогодні існують загальноприйняті підходи до видів агресії» [6, с. 60]. Агресію можна класифікувати за формами поведінки таким чином: фізична – застосування фізичної сили щодо іншої особи чи об'єкта; вербальна – вираження негативних емоцій через словесні реакції (сварки, крики) або зміст висловлювань (загрози, прокляття, образи). Згідно з характером прояву агресії, виділяють: пряму – агресія, спрямована безпосередньо на конкретний об'єкт чи особу; опосередковану – агресія, що виявляється у діях, які орієнтовані на іншу особу і мають хаотичний характер (вибухи гніву, крики, грюкання дверима, стукання по столу тощо) [3, с. 72].

Цей підхід до агресії дійсно є широко визнаним у науковому середовищі. Класифікація агресії за її формами та характером прояву дозволяє краще зрозуміти різні рівні та види агресивної поведінки. Фізична агресія, наприклад, найочевидніша та безпосередньо спричиняє шкоду, тоді як вербальна агресія може бути не менш руйнівною, але її прояви часто залишаються непомітними або недооціненими на перший

погляд. Опосередкована агресія, як ви зазначили, є цікавою, оскільки вона може проявлятися через непрямі дії, які важче зафіксувати або чітко зрозуміти, але вони можуть бути не менш руйнівними для емоційного стану особи або оточуючих. Це підкреслює, наскільки важливо вивчати агресію не тільки як фізичне насильство, але й у ширшому контексті соціальних взаємодій, де агресивна поведінка може бути виражена через слова або символічні дії. Це також може допомогти в розробці ефективних методів втручання та підтримки людей, які демонструють агресивну поведінку, адже важливо враховувати різні її форми та шляхи корекції.

Агресивна поведінка може бути спрямована на різні об'єкти: як на інших людей, так і на самого себе. Вчені розрізняють ворожу та інструментальну агресію. Ворожа агресія має на меті завдати шкоди іншій особі, в той час як інструментальна агресія служить для досягнення нейтральної мети, і агресія виступає лише як засіб для її реалізації. Дослідники також виділяють реактивну (спровоковану) агресію і спонтанну (непровоковану) агресію [4, с. 61].

Залежно від причин, розрізняють реактивну та проактивну агресію. Ці види агресії можна розглядати як захисну та ініціативну. Перша є відповіддю на агресію з боку іншої особи, тоді як друга виникає, коли агресія походить від самого агресора. Реактивна агресія є реакцією на усвідомлену загрозу, тоді як проактивна агресія, як і інструментальна, спричиняє поведінку, спрямовану на досягнення бажаного результату [5, с. 42].

Отже, агресія та агресивна поведінка є складними явищами, які можуть мати різноманітні причини та прояви. Вони не обмежуються лише індивідуальними психічними особливостями, але й залежать від соціальних, культурних, економічних та інших факторів. Зрозуміння механізмів агресії важливе для розробки ефективних методів її

попередження та корекції, адже агресія може мати негативні наслідки не лише для окремих осіб, але й для суспільства в цілому.

1.2. Психологічні особливості студентської молоді як вікової групи

Студентська молодь є особливою соціально-демографічною та віковою групою, що охоплює переважно осіб юнацького та раннього дорослого віку. Такий період розвитку особистості характеризується інтенсивними психологічними, соціальними та інтелектуальними змінами, що пов'язані з процесами формування світогляду, життєвих цінностей, моральних орієнтирів та професійного самовизначення [10, с. 6]. Саме у студентському віці відбувається активне становлення особистості, розширення соціального досвіду, формування нових форм поведінки та моделей міжособистісної взаємодії.

У науковій літературі студентський вік зазвичай співвідноситься з періодом пізньої юності та початку дорослості, що приблизно охоплює віковий діапазон від 17–18 до 22–25 років [11, с. 325]. Даний етап характеризується завершенням процесів фізичного дозрівання та активним розвитком психічних функцій, що створює сприятливі умови для інтелектуального зростання, формування критичного мислення та поглиблення пізнавальної активності.

Однією з ключових психологічних характеристик студентської молоді є процес формування самосвідомості та особистісної ідентичності. У цей період відбувається усвідомлення власного «Я», визначення життєвих цілей, формування системи цінностей та переконань. Молоді люди прагнуть зрозуміти власні можливості, здібності та соціальну роль у суспільстві. Значну роль у цьому процесі відіграє рефлексія – здатність до самоаналізу, осмислення власних переживань, поведінки та життєвого досвіду [12, с. 658]. Саме завдяки розвитку рефлексивних процесів

формується більш усвідомлене ставлення до власної діяльності та відповідальності за прийняті рішення.

Важливою особливістю психологічного розвитку студентської молоді є також інтенсивний розвиток інтелектуальної сфери. У цей період спостерігається підвищення рівня абстрактного та логічного мислення, здатності до аналізу, синтезу, узагальнення інформації та формування складних когнітивних структур. Студенти активно опановують нові знання, розвивають аналітичні здібності, критичне мислення та навички наукового пізнання [13, с. 230]. Навчальна діяльність у закладах вищої освіти стимулює формування самостійності у пізнавальній діяльності, здатності до самонавчання, планування та організації власної інтелектуальної роботи.

Емоційна сфера студентської молоді характеризується значною інтенсивністю та різноманітністю переживань. Молоді люди часто відчують емоційну нестійкість, що може проявлятися у коливаннях настрою, підвищеній чутливості до оцінок оточення та гострому переживанні невдач [14, с. 222]. Зазначене пов'язано з активним процесом соціальної адаптації, формуванням нових міжособистісних зв'язків та необхідністю прийняття важливих життєвих рішень. Водночас у цей період поступово формується здатність до емоційної саморегуляції, контролю власних імпульсів та більш усвідомленого управління власними емоційними станами.

Суттєвою психологічною характеристикою студентської молоді є прагнення до автономії та самостійності. Молоді люди намагаються звільнитися від надмірної опіки батьків, формують власну систему життєвих орієнтирів та приймають самостійні рішення щодо освіти, професійної діяльності та особистого життя [15, с. 152]. Слід відзначити, що даний процес супроводжується формуванням відповідальності за власні дії, розвитком здатності до самоконтролю та саморегуляції поведінки.

Не менш важливим аспектом розвитку студентської молоді є формування системи соціальних відносин. У студентському середовищі розширюється коло спілкування, формуються нові дружні, професійні та особистісні зв'язки. Соціальна взаємодія з однолітками, викладачами та представниками різних соціальних груп сприяє розвитку комунікативних навичок, умінню співпрацювати, вирішувати конфлікти та адаптуватися до різних соціальних умов [16, с. 60-62].

Особливу роль у житті студентів відіграє професійне самовизначення. Саме під час навчання у закладах вищої освіти молоді люди активно формують уявлення про майбутню професійну діяльність, оцінюють власні можливості та здібності, визначають професійні інтереси та життєві перспективи. Даний процес супроводжується формуванням професійної ідентичності, розвитком мотивації досягнення, прагненням до самореалізації та професійного зростання.

Водночас студентський вік може супроводжуватися низкою психологічних труднощів, пов'язаних із навчальним навантаженням, адаптацією до нових соціальних умов, необхідністю прийняття відповідальних рішень та невизначеністю майбутнього. Такі фактори можуть спричиняти підвищений рівень тривожності, емоційне напруження, фрустрацію або прояви агресивної поведінки [18, с. 65]. Варто наголосити, що особливо актуальними окреслені проблеми стають в умовах соціальних криз або воєнних подій, що посилюють психологічне навантаження на молодь.

Подана таблиця 1.1 узагальнює основні психологічні особливості студентської молоді як специфічної вікової групи. У ній систематизовано ключові сфери психологічного розвитку – когнітивну, емоційну, мотиваційну, соціальну, а також процеси формування самосвідомості, автономії та професійного самовизначення. Таблиця 1.1 відображає характерні риси цих сфер і демонструє їх прояв у поведінці та діяльності

студентів. На нашу думку, така структуризація дозволяє комплексно розглянути психологічні характеристики студентської молоді та краще зрозуміти особливості її розвитку в умовах навчання та соціальної взаємодії.

Таблиця 1.1

Психологічні особливості студентської молоді як вікової групи

Психологічна сфера	Характерні особливості	Прояв у поведінці студентської молоді
Когнітивна (інтелектуальна)	Інтенсивний розвиток абстрактного, логічного та критичного мислення; здатність до аналізу та узагальнення інформації	Активне засвоєння нових знань, участь у навчальній та науковій діяльності, формування аналітичних навичок
Самосвідомість та ідентичність	Формування уявлень про власне «Я», становлення особистісної та професійної ідентичності	Пошук життєвих цілей, визначення професійних інтересів, розвиток рефлексії та самоаналізу
Емоційна сфера	Підвищена емоційна чутливість, інтенсивність переживань, поступове формування емоційної саморегуляції	Коливання настрою, гостре переживання успіхів і невдач, розвиток здатності контролювати емоції
Мотиваційна сфера	Формування мотивації досягнення, прагнення до самореалізації та професійного зростання	Активна участь у навчанні, прагнення до досягнення високих результатів, планування майбутньої кар'єри
Соціальна сфера	Розширення кола соціальних контактів, формування навичок міжособистісної взаємодії	Налагодження дружніх і професійних зв'язків, участь у груповій діяльності, розвиток комунікативних навичок
Самостійність та автономія	Прагнення до незалежності та прийняття власних рішень	Відокремлення від батьківської опіки, формування відповідальності за власні дії
Професійне самовизначення	Усвідомлення майбутньої професійної ролі та оцінка власних можливостей	Вибір професійної траєкторії, розвиток професійних

		компетентностей
Адаптаційні процеси	Необхідність адаптації до нових умов навчання та соціального середовища	Подолання стресу, формування стратегій подолання труднощів, розвиток психологічної стійкості

Джерело: розроблено автором

Отже, студентська молодь як вікова група характеризується складним комплексом психологічних особливостей, що включають інтенсивний розвиток самосвідомості, інтелектуальних здібностей, емоційної сфери, соціальної активності та професійної ідентичності. Даний період є надзвичайно важливим етапом становлення особистості, оскільки саме в цей час формуються основні життєві орієнтири, моделі поведінки та ціннісні установки, які визначають подальший розвиток людини та її інтеграцію у суспільство.

1.3. Чинники агресивної поведінки та вплив війни як травматичного чинника на психіку студентської молоді

Агресивна поведінка є складним соціально-психологічним явищем, що формується під впливом різноманітних біологічних, психологічних та соціальних чинників. У науковій літературі агресія розглядається як форма поведінки, спрямована на заподіяння шкоди іншій особі, групі людей або самому собі, що може проявлятися у фізичних діях, вербальних реакціях, ворожості чи негативних емоційних станах [19, с. 67]. Особливої актуальності дослідження агресивної поведінки набуває серед студентської молоді, оскільки цей віковий період характеризується інтенсивними психологічними змінами, підвищеною емоційною чутливістю та активним формуванням соціальної поведінки.

Серед основних чинників, що зумовлюють агресивну поведінку молоді, дослідники виділяють індивідуально-психологічні, соціальні та ситуаційні фактори. До індивідуально-психологічних чинників належать особливості темпераменту, рівень емоційної стабільності, самооцінка, рівень тривожності та здатність до саморегуляції. Особи з підвищеною імпульсивністю, низьким рівнем контролю емоцій та високою фрустраційною чутливістю більш схильні до проявів агресивних реакцій у складних або конфліктних ситуаціях.

Важливу роль у формуванні агресивної поведінки відіграють соціальні чинники. До них належать особливості сімейного виховання, міжособистісні відносини, соціально-економічні умови життя, вплив соціального середовища та інформаційного простору. Наявність конфліктів у родині, недостатній рівень емоційної підтримки, негативні моделі поведінки у найближчому оточенні можуть сприяти формуванню агресивних установок та моделей реагування на стресові ситуації [21, с. 60]. Значний вплив має також соціальне середовище студентства, де процеси конкуренції, соціального порівняння та боротьби за визнання можуть викликати напруження і конфлікти.

Окрему групу становлять ситуаційні чинники агресії, пов'язані з конкретними життєвими обставинами, що викликають психоемоційне напруження [22, с. 467]. До них належать навчальне перевантаження, невизначеність щодо майбутнього, фінансові труднощі, проблеми соціальної адаптації та міжособистісні конфлікти. Такі фактори можуть призводити до накопичення емоційної напруги, що у певних умовах проявляється у формі агресивних реакцій.

Особливо значущим чинником, що впливає на психічний стан сучасної української молоді, є війна. Воєнні події виступають потужним травматичним фактором, який суттєво змінює психологічний стан особистості, посилює рівень тривожності, страху та емоційної напруги.

Постійна небезпека, інформаційний тиск, переживання втрат, вимушене переміщення, а також порушення звичного способу життя створюють умови хронічного стресу, що негативно впливає на психічне здоров'я молоді [24, с. 26]. Слід відзначити, що війна може викликати різноманітні психологічні реакції, серед яких підвищена тривожність, емоційна нестабільність, почуття невизначеності та внутрішнього напруження. У деяких випадках такі стани можуть проявлятися у формі дратівливості, агресивності, конфліктності або зниження толерантності до інших людей. Агресія у такому випадку виступає своєрідною психологічною реакцією на стрес, небезпеку та пережиті травматичні події.

Для студентської молоді вплив війни має особливе значення, оскільки даний період життя є етапом активного особистісного та професійного становлення. Порушення стабільності соціального середовища, переривання навчального процесу, дистанційне навчання, вимушена міграція або життя в умовах постійної небезпеки можуть спричинити відчуття нестабільності та втрати контролю над власним життям. У таких умовах психіка молодої людини перебуває у стані підвищеного навантаження, що може сприяти виникненню агресивних форм поведінки [25, с. 72]. Крім того, значний вплив на психологічний стан молоді має постійний інформаційний потік новин про воєнні події, який може посилювати емоційне напруження та формувати відчуття загрози. Тривале перебування у стані психологічного стресу може призводити до виснаження адаптаційних ресурсів організму, що підвищує ймовірність проявів агресії, дратівливості та конфліктної поведінки.

Таблиця 1.2

**Чинники агресивної поведінки та вплив
війни на психіку студентської молоді**

Група чинників	Зміст чинника	Можливі психологічні прояви
-----------------------	----------------------	------------------------------------

Індивідуально-психологічні	Особливості темпераменту, імпульсивність, низький рівень самоконтролю, підвищена тривожність, нестійка самооцінка	Дратівливість, емоційна нестабільність, схильність до конфліктів, імпульсивні реакції
Соціальні	Особливості сімейного виховання, конфлікти у родині, відсутність емоційної підтримки, негативні моделі поведінки у соціальному середовищі	Формування агресивних установок, труднощі у міжособистісній взаємодії, підвищена конфліктність
Освітньо-академічні	Навчальне перевантаження, високі вимоги до успішності, конкуренція у студентському середовищі, невизначеність професійного майбутнього	Психоемоційне напруження, фрустрація, прояви вербальної агресії
Ситуаційні (стресові)	Фінансові труднощі, соціальна нестабільність, проблеми адаптації до нових умов навчання та життя	Підвищений рівень стресу, емоційне виснаження, агресивні реакції у складних ситуаціях
Воєнні (травматичні)	Постійна загроза небезпеки, переживання втрат, вимушене переміщення, інформаційний тиск, порушення звичного способу життя	Підвищена тривожність, страх, почуття невизначеності, дратівливість, агресивність
Інформаційно-психологічні	Постійний потік новин про війну, емоційно насичена інформація у медіа та соціальних мережах	Посилення емоційного напруження, психологічне виснаження, підвищення рівня агресивних реакцій

Джерело: розроблено автором

Таким чином, агресивна поведінка студентської молоді формується під впливом комплексу різноманітних чинників, серед яких особливе місце займають соціальні умови, індивідуально-психологічні особливості та стресові життєві обставини. У сучасних умовах війна виступає потужним

травматичним фактором, що значно підвищує рівень психологічного навантаження на молодь і може сприяти зростанню агресивних проявів у поведінці. Дане обумовлює необхідність подальших наукових досліджень та розробки ефективних психологічних заходів підтримки студентської молоді в умовах воєнних викликів.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дослідження було розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення агресивної поведінки студентської молоді. Аналіз наукових джерел показав, що агресія є складним психосоціальним явищем, яке проявляється як у поведінкових, так і у емоційно-вольових реакціях особистості. Було встановлено, що агресивна поведінка формується під впливом комплексного поєднання індивідуально-психологічних, соціальних та ситуаційних чинників.

Дослідження психологічних особливостей студентської молоді як вікової групи підтвердило, що цей період характеризується інтенсивним розвитком когнітивної, емоційної та соціальної сфер особистості, формуванням самосвідомості, автономії та професійної ідентичності. Водночас підвищена емоційна чутливість, імпульсивність та психоемоційна нестабільність створюють передумови для проявів агресивної поведінки за наявності провокуючих факторів.

Особливу увагу приділено впливу воєнних подій як потужного травматичного чинника, що значно підвищує рівень стресу, тривожності та психологічного навантаження на студентську молодь. У таких умовах агресія може виступати як форма адаптаційної реакції на стресові обставини та емоційне перевантаження.

Таким чином, теоретичний аналіз дозволив визначити ключові психолого-поведінкові закономірності агресії серед студентів, виділити

фактори її формування та підкреслити роль сучасних соціально-травматичних умов, зокрема війни, у посиленні агресивних проявів. Дані результати створюють наукову основу для подальшого емпіричного дослідження та розробки заходів психологічної профілактики й корекції агресивної поведінки студентської молоді.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Організація та методи дослідження

Емпіричне дослідження проводилося з метою виявлення психологічних особливостей агресивної поведінки студентської молоді та визначення факторів, що впливають на її прояви у навчальному середовищі. Дослідження здійснювалося на вибірці з 25 студентів, що дозволило отримати первинні дані про рівень агресивності та її характерні прояви серед молоді.

Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс методів дослідження, що включав теоретичні, емпіричні та аналітичні підходи. До теоретичних методів відносилися аналіз, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми агресивної поведінки, що дало змогу

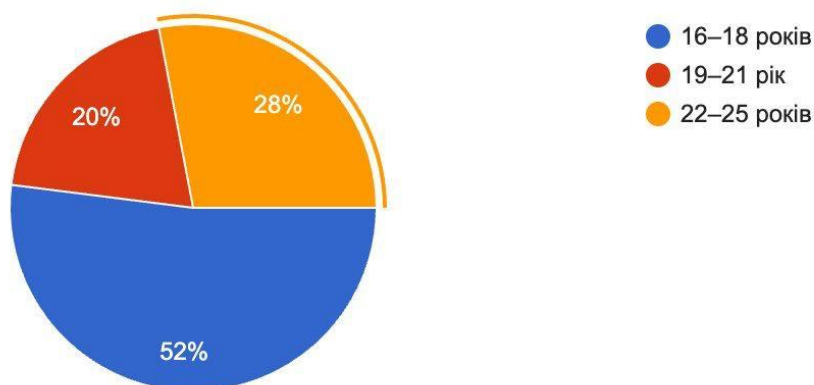
окреслити сучасні уявлення про природу та механізми прояву агресії у студентському середовищі.

Емпіричні методи включали психодіагностичні інструменти та авторську анкету. Основним психодіагностичним методом був опитувальник агресивності А. Ассінгера, який дозволяє визначити інтенсивність та типи агресивної поведінки, включаючи фізичну, вербальну та пасивну агресію. Авторська анкета була розроблена з метою збору додаткової інформації про ставлення студентів до конфліктних ситуацій, способи контролю агресії та можливі провокуючі фактори.

Обробка отриманих даних здійснювалася з використанням методів кількісного та якісного аналізу. Кількісний аналіз дозволив визначити частотні та процентні показники проявів агресії, а також співвідношення різних типів агресивної поведінки. Якісний аналіз дав змогу оцінити особливості мотивації та психологічні чинники, що визначають поведінкові реакції студентів у конфліктних ситуаціях.

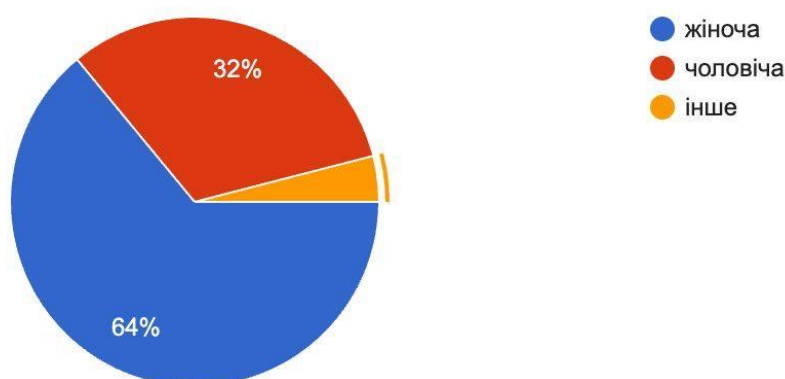
Організація дослідження передбачала дотримання етичних норм, а саме: добровільну участь респондентів, анонімність відповідей та забезпечення конфіденційності отриманих даних. Такий підхід забезпечив надійність і достовірність отриманих результатів та створив умови для подальшого комплексного аналізу психологічних особливостей агресивної поведінки студентської молоді.

Серед респондентів більшість (52 %) належить до вікової групи 16–18 років (рис. 2.1). До групи 19–21 років відноситься 20 % опитаних, а вікова категорія 22–25 років становить 28 % вибірки. Так, переважна частина учасників дослідження представляє молодшу вікову категорію студентської молоді.

Рис. 2.1. Вік респондентів

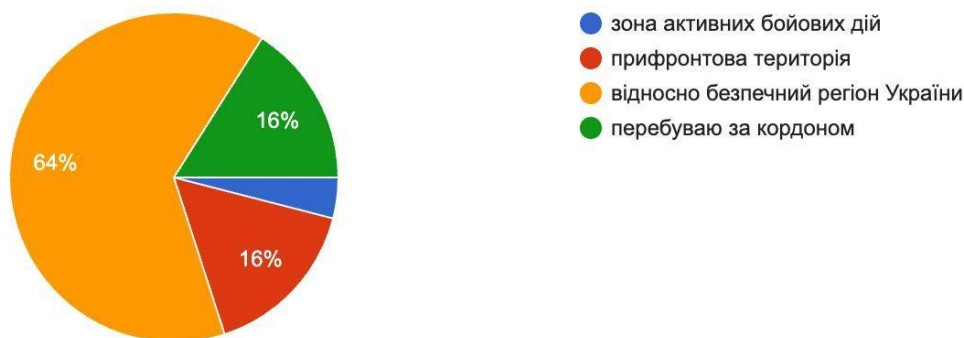
Серед респондентів переважали жінки, які становлять 64 % вибірки. Чоловіки становлять 32 %, а 4 % опитаних віднесли себе до категорії «інше» (рис. 2.2). Така структура свідчить про гендерну перевагу жіночої частини студентської аудиторії, залученої до дослідження.

Рис. 2.2. Стать респондентів

Щодо місця проживання респондентів під час війни, 64 % опитаних перебували у відносно безпечних регіонах України (рис. 2.3). 16 % студентів проживали на прифронтових територіях, а 4 % – у зоні активних бойових дій. Ще 16 % респондентів перебували за кордоном. Отримані дані відображають різноманітність життєвих обставин студентської молоді

під час воєнного періоду та дозволяють врахувати вплив цих факторів на прояви агресивної поведінки.

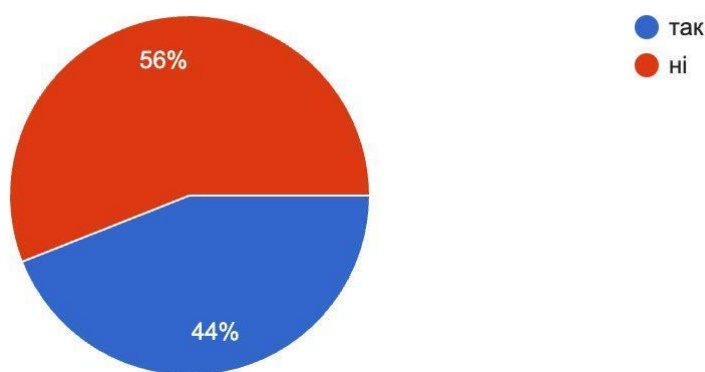
Рис. 2.3. Місце проживання респондентів під час війни

Отже, організація емпіричного дослідження була спрямована на виявлення психологічних особливостей агресивної поведінки студентської молоді та факторів, що впливають на її прояви в умовах навчального середовища. Сформована вибірка та використаний комплекс методів дослідження створюють належні умови для подальшого аналізу рівня агресивності студентської молоді та виявлення психологічних чинників, що зумовлюють особливості її прояву, результати чого буде представлено у наступному підрозділі дослідження.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів

Щодо безпосереднього впливу воєнних подій на респондентів, дослідження показало, що 56 % студентів зазнали прямого впливу війни, включаючи такі ситуації, як обстріли, евакуація, втрата житла або тимчасове переміщення (рис. 2.4). Водночас 44 % опитаних зазначили, що не зазнавали подібних обставин. Такий розподіл свідчить про те, що значна частина студентської молоді безпосередньо контактувала з обставинами, що можуть спричиняти психоемоційний стрес, тривожність

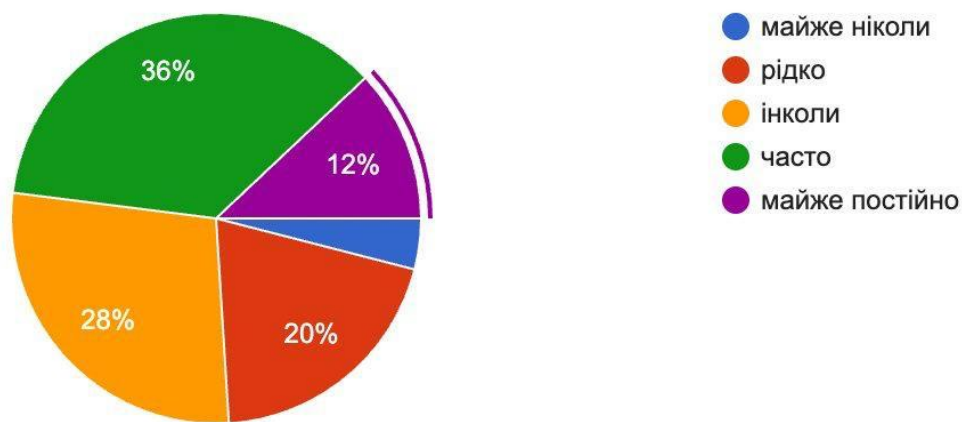
та підвищену схильність до проявів агресивної поведінки. Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що пережитий досвід воєнних подій може бути одним із важливих факторів, які формують індивідуальні особливості реагування на конфліктні ситуації. Дана інформація є критичною для подальшого інтерпретування результатів психодіагностичних методик, оскільки рівень стресової травми та адаптаційних ресурсів респондентів може прямо впливати на інтенсивність та типи проявів агресивної поведінки.

Рис. 2.4. Відповіді на питання: «Чи зазнали Ви безпосереднього впливу воєнних подій (обстріли, евакуація, втрата житла тощо)?»

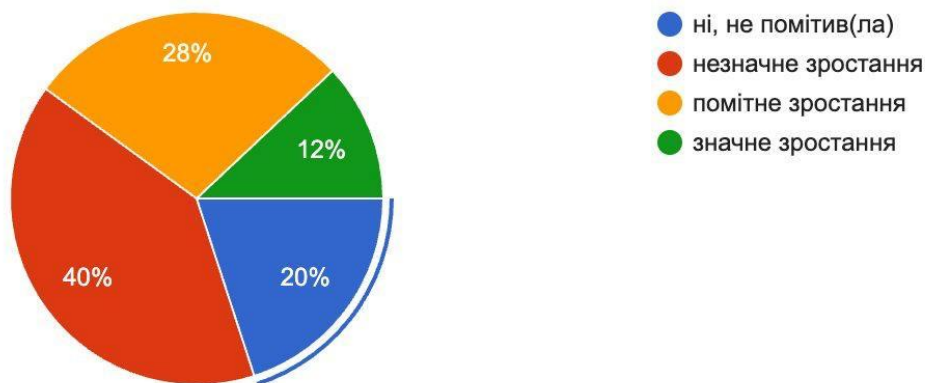
Щодо частоти проявів роздратування та злості серед респондентів, результати дослідження показали значну варіативність (рис. 2.5). Так, лише 4% студентів відзначили, що відчувають роздратування майже ніколи, тоді як 20% повідомили про рідкісні прояви цих емоцій. 28% респондентів відчувають роздратування або злість інколи, 36% – часто, а 12% зазначили, що переживають ці емоційні стани майже постійно. Аналіз цих даних свідчить про те, що значна частина студентської молоді (48% – часто або майже постійно) перебуває у стані емоційної напруженості, що може виступати потенційним фактором формування агресивної поведінки. Так, часті прояви гніву та роздратування є ознакою

підвищеного рівня емоційної нестабільності та можуть посилювати конфліктні реакції в соціальному середовищі.

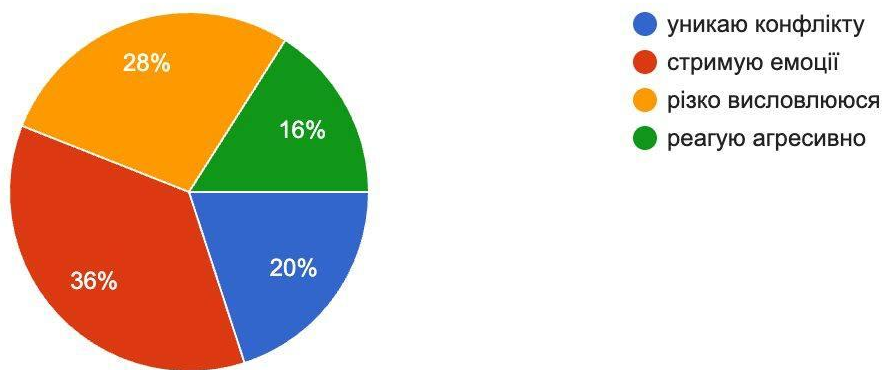
Рис. 2.5. Відповіді на питання: «Як часто Ви відчуваєте роздратування або злість?»

Щодо змін у прояві агресивних реакцій з початком війни, результати дослідження свідчать про різний рівень сприйняття цих змін серед студентської молоді (рис. 2.6). Так, 20 % респондентів зазначили, що не помітили жодних змін у власній агресивності. У 40 % студентів спостерігалось незначне зростання агресивних реакцій, тоді як 28 % опитаних відзначили помітне зростання, а 12 % – значне. Отримані дані вказують на те, що більшість студентів (80 %) зазнали певного підвищення рівня агресивності після початку воєнних дій, що може свідчити про вплив стресових факторів, пов'язаних з війною, на емоційно-поведінкову сферу молоді. Можемо стверджувати, що екстремальні ситуації, зокрема воєнні конфлікти, спричиняють зростання напруженості, тривожності та агресивних реакцій у соціальних групах, особливо серед молоді, що перебуває у процесі формування психологічної стабільності та саморегуляції.

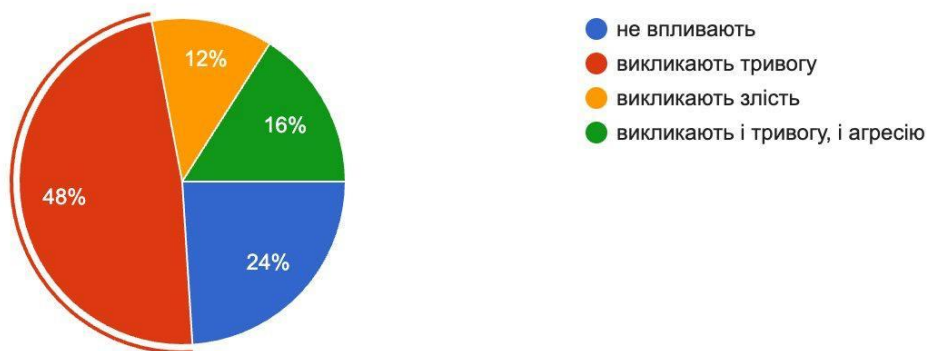
Рис. 2.6. Відповіді на питання: «Чи помітили Ви зростання агресивних реакцій з початком війни?»

Щодо стратегій реагування на конфліктні ситуації, результати дослідження демонструють різноманітність поведінкових реакцій серед студентської молоді (рис. 2.7). Так, 20 % респондентів зазначили, що зазвичай уникають конфлікту, прагнучи мінімізувати можливість прямого зіткнення. 36 % опитаних повідомили, що стримують емоції, контролюючи свої реакції у конфліктних ситуаціях. Водночас 28 % студентів схильні різко висловлюватися, а 16 % – реагувати агресивно, проявляючи прямі агресивні дії чи словесну ворожість. Отримані дані вказують на те, що більшість респондентів (52 %) застосовують помірковані способи регуляції конфліктних реакцій (уникнення або стримування емоцій), тоді як близько третини студентів (44 %) демонструють схильність до відкритої або вербальної агресії. Така поведінкова різноманітність свідчить про індивідуальні відмінності у механізмах самоконтролю та емоційної регуляції, що є важливим фактором для розуміння психологічних особливостей агресивної поведінки у студентській молоді.

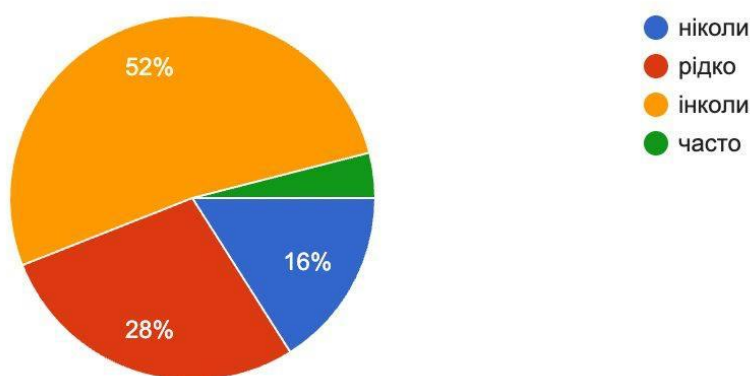
Рис. 2.7. Відповіді на питання: «Як Ви зазвичай реагуєте на конфлікт?»

Щодо впливу новин про війну на емоційний стан респондентів, результати дослідження демонструють значну емоційну чутливість студентської молоді до інформаційного потоку воєнного характеру. Так, 24 % опитаних зазначили, що новини не впливають на їхні емоції, тоді як майже половина респондентів (48 %) відчуває тривогу у відповідь на повідомлення про воєнні події. 12 % студентів зазначили, що новини викликають у них злість, а 16 % відзначили комбіновану реакцію, що включає одночасно тривогу та агресію. Отримані дані свідчать про високий рівень емоційної реактивності студентів на інформаційний вплив війни. Сприйняття негативних новин як джерела тривоги та агресії може виступати фактором, що посилює емоційну напруженість та потенційно підвищує схильність до проявів агресивної поведінки.

Рис. 2.8. Відповіді на питання: «Чи впливають новини про війну на Вашу емоційну реакцію?»

Щодо проявів агресії у спілкуванні та в соціальних мережах, результати дослідження свідчать про різний рівень схильності студентської молоді до вербальних та поведінкових проявів агресії (табл. 2.9). Так, 16 % респондентів зазначили, що ніколи не проявляють агресії, 28 % – рідко, а більшість опитаних (52 %) повідомили, що інколи виявляють агресивні реакції у спілкуванні або онлайн-середовищі. Лише 4 % студентів відзначили, що часто вдаються до таких проявів. Отримані дані вказують на те, що для більшості респондентів агресія є ситуативним явищем, яке виникає в окремих соціальних або конфліктних ситуаціях, тоді як тільки незначна частина студентської молоді демонструє систематичну схильність до агресивної поведінки. Даний результат підкреслює важливість контекстуальних факторів – таких як соціальні взаємодії, стресові обставини та вплив інформаційного середовища – у формуванні вербальної та поведінкової агресії серед молоді.

Рис. 2.10. Відповіді на питання: «Як Ви зазвичай справляєтеся з агресивними емоціями?»

Щодо способів подолання агресивних емоцій, респонденти продемонстрували різноманітні стратегії регуляції емоцій (рис. 2.10).

Частина студентів зазначила, що ігнорують свої агресивні емоції, намагаючись не звертати на них уваги. Інші стримують емоції, хоча відзначають, що це дається їм складно, що свідчить про обмеженість ресурсів самоконтролю. Деякі респонденти використовують безпечні способи вираження агресії, наприклад, через фізичну активність, творчість або конструктивне спілкування. Водночас частина студентів повідомила, що не контролює свої реакції, проявляючи агресію спонтанно, що вказує на недостатньо розвинуті механізми емоційної саморегуляції. Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що переважна більшість студентів застосовує змішані стратегії контролю агресивних реакцій, поєднуючи емоційне стримування та конструктивні способи вираження, тоді як незначна частина демонструє ризик неконтрольованих агресивних проявів. Дане підтверджує важливість формування навичок емоційної регуляції як ключового чинника профілактики деструктивної агресивної поведінки у студентській молоді.

З метою визначення рівня агресивності та особливостей поведінки у міжособистісних взаємодіях у студентській молоді було використано методику оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера (табл. 2.1). Дана методика спрямована на діагностику загального рівня агресивності особистості, а також дозволяє оцінити ступінь коректності поведінки людини у соціальних контактах та її схильність до конфліктної взаємодії з оточуючими. Методика містить 20 запитань із трьома варіантами відповіді, кожен з яких відображає певний рівень агресивності. Після обробки результатів було визначено загальний рівень агресивності респондентів. Аналіз отриманих даних показав, що більшість студентів характеризуються помірним рівнем агресивності, що свідчить про достатньо врівноважений стиль поведінки у міжособистісних контактах.

Зокрема, 36 % респондентів продемонстрували низький рівень агресивності, що характеризує їх як достатньо коректних у спілкуванні,

схильних до пошуку компромісів та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Такі студенти зазвичай проявляють толерантність до оточуючих і намагаються уникати відкритих конфліктів. 44 % опитаних мають середній рівень агресивності, що свідчить про збалансованість між наполегливістю та здатністю контролювати власні емоційні реакції. Для цієї групи характерна здатність відстоювати власну позицію, проте без надмірної конфліктності у взаєминах з іншими людьми. Водночас 20 % студентів продемонстрували підвищений рівень агресивності, що може проявлятися у більш різких реакціях у конфліктних ситуаціях, схильності до емоційної напруженості та меншій толерантності до дій оточуючих. Подібні результати можуть бути пов'язані із впливом стресових факторів, зокрема соціально-психологічної напруженості, викликані умовами воєнного часу.

Таблиця 2.1

Рівні агресивності студентів за методикою А. Ассінгера

Рівень агресивності	Кількість респондентів	Відсоток
Низький	9	36 %
Середній	11	44 %
Високий	5	20 %
Разом	25	100 %

Джерело: розроблено автором

Отримані результати загалом свідчать про те, що переважна частина студентської молоді характеризується помірним рівнем агресивності та здатністю до відносно конструктивної взаємодії у соціальному середовищі. Разом з тим наявність групи респондентів із підвищеним рівнем агресивності вказує на необхідність подальшого вивчення психологічних чинників, що можуть сприяти формуванню агресивних реакцій у молоді.

Висновки до другого розділу

У ході виконання курсової роботи було досліджено психологічні особливості агресивної поведінки студентської молоді в умовах воєнного часу. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив встановити, що агресія є складним соціально-психологічним явищем, яке проявляється у різних формах поведінки та залежить від індивідуально-психологічних, соціальних і ситуаційних чинників. Агресивна поведінка може виникати як реакція на фрустрацію, психоемоційне напруження, тривожність та стресові ситуації. Особливої актуальності проблема агресивної поведінки набуває у період суспільних криз, зокрема під час війни, коли зростає рівень емоційної напруженості та психологічної нестабільності серед молоді.

Емпіричне дослідження проводилося серед студентської молоді (25 респондентів) із використанням авторської анкети та методики оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера. Аналіз соціально-демографічних даних показав, що 52 % респондентів належать до вікової групи 16–18 років, 20 % – 19–21 років, а 28 % – 22–25 років. За статевою ознакою вибірка складалася з 64 % жінок, 32 % чоловіків та 4 % осіб, які зазначили іншу гендерну ідентифікацію. Більшість студентів (64 %) проживає у відносно безпечних регіонах України, 16 % – на прифронтових територіях, 4 % – у зоні активних бойових дій, а ще 16 % перебувають за кордоном. При цьому 56 % опитаних зазначили, що безпосередньо зазнали впливу воєнних подій (обстріли, евакуація, втрата житла тощо).

Аналіз емоційного стану респондентів показав, що 36 % студентів часто відчувають роздратування або злість, 28 % – інколи, 20 % – рідко, 12 % – майже постійно, і лише 4 % – майже ніколи. Водночас 80 % респондентів відзначили зростання агресивних реакцій з початком війни,

зокрема 40 % повідомили про незначне зростання, 28 % – про помітне, а 12 % – про значне підвищення агресивності, тоді як 20 % не помітили змін у власній поведінці.

Щодо реагування на конфліктні ситуації, встановлено, що 36 % студентів намагаються стримувати власні емоції, 20 % схильні уникати конфліктів, 28 % реагують різкими висловлюваннями, а 16 % демонструють відкриту агресивну реакцію. Дослідження також показало, що інформаційний вплив воєнних новин значною мірою позначається на емоційному стані молоді: 48 % респондентів зазначили, що такі новини викликають у них тривогу, 16 % відчувають одночасно тривогу та агресію, 12 % – злість, тоді як 24 % опитаних не відчувають значного емоційного впливу.

Щодо проявів агресії у міжособистісному спілкуванні та соціальних мережах, результати показали, що 52 % студентів інколи проявляють агресивні реакції, 28 % роблять це рідко, 16 % ніколи не проявляють агресії, і лише 4 % зазначили, що роблять це часто. При цьому способи подолання агресивних емоцій у респондентів різняться: частина студентів намагається ігнорувати власні емоції або стримувати їх, інші використовують безпечні способи їх вираження, тоді як у деяких випадках спостерігається недостатній рівень контролю над агресивними реакціями.

Результати дослідження за методикою оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера показали, що 36 % студентів мають низький рівень агресивності, що характеризує їх як достатньо коректних у соціальних контактах та схильних до мирного вирішення конфліктних ситуацій. Найбільша частина респондентів (44 %) продемонструвала середній рівень агресивності, що свідчить про здатність поєднувати наполегливість у відстоюванні власної позиції із контролем емоційних реакцій. Водночас 20 % студентів мають підвищений рівень агресивності,

що може проявлятися у більш різких поведінкових реакціях та конфліктності у взаєминах з оточуючими.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що агресивна поведінка студентської молоді значною мірою пов'язана з емоційним станом, рівнем тривожності, впливом інформаційного середовища та соціально-психологічними умовами воєнного часу. Переважання середнього рівня агресивності у 44 % респондентів свідчить про відносно адаптивний характер поведінки більшості студентів, однак наявність 20 % осіб із підвищеним рівнем агресивності вказує на необхідність впровадження психологічних заходів профілактики та корекції агресивної поведінки.

ВИСНОВОК

У ході дослідження було відзначено, що агресія та агресивна поведінка є складними явищами, які можуть мати різноманітні причини та прояви. Вони не обмежуються лише індивідуальними психічними особливостями, але й залежать від соціальних, культурних, економічних та інших факторів. Зрозуміння механізмів агресії важливе для розробки ефективних методів її попередження та корекції, адже агресія може мати негативні наслідки не лише для окремих осіб, але й для суспільства в цілому.

Окреслено, що студентська молодь як вікова група характеризується складним комплексом психологічних особливостей, що включають інтенсивний розвиток самосвідомості, інтелектуальних здібностей, емоційної сфери, соціальної активності та професійної ідентичності. Даний період є надзвичайно важливим етапом становлення особистості, оскільки саме в цей час формуються основні життєві орієнтири, моделі поведінки та ціннісні установки, які визначають подальший розвиток людини та її інтеграцію у суспільство.

Відзначено, що агресивна поведінка студентської молоді формується під впливом комплексу різноманітних чинників, серед яких особливе місце займають соціальні умови, індивідуально-психологічні особливості та стресові життєві обставини. У сучасних умовах війна виступає потужним травматичним фактором, що значно підвищує рівень психологічного навантаження на молодь і може сприяти зростанню агресивних проявів у поведінці. Дане обумовлює необхідність подальших наукових досліджень та розробки ефективних психологічних заходів підтримки студентської молоді в умовах воєнних викликів.

Емпіричне дослідження проводилося серед 25 студентів. Встановлено, що 52 % респондентів мають вік 16–18 років, 20 % – 19–21 років, а 28 % – 22–25 років. Більшість опитаних становлять жінки (64 %), чоловіки – 32 %, інша гендерна ідентифікація – 4 %. При цьому 56 % студентів зазначили, що безпосередньо зазнали впливу воєнних подій. Результати анкетування показали, що 36 % студентів часто відчують роздратування або злість, 28 % – інколи, а 12 % – майже постійно. Водночас 80 % респондентів відзначили зростання агресивних реакцій з початком війни. У конфліктних ситуаціях 36 % студентів намагаються стримувати емоції, 20 % уникають конфліктів, 28 % реагують різкими висловлюваннями, а 16 % проявляють відкриту агресію. Новини про війну

викликають тривогу у 48 % опитаних, поєднання тривоги та агресії – у 16 %, злість – у 12 %.

За результатами методики оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера встановлено, що 36 % студентів мають низький рівень агресивності, 44 % – середній, а 20 % – високий. Це свідчить про те, що більшість студентської молоді характеризується помірним рівнем агресивності та відносно конструктивною поведінкою у міжособистісних взаєминах. Результати дослідження підтверджують, що агресивна поведінка студентської молоді значною мірою пов'язана з емоційним станом, впливом воєнних подій та інформаційного середовища. Отримані дані підкреслюють важливість розвитку навичок емоційної саморегуляції та психологічної підтримки студентів в умовах підвищеного стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кернас А., Асєєва Х. Теоретичні аспекти дослідження феномена агресії та агресивної поведінки людей. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*. 2024. С. 373–375.
2. Огоренко В.В., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В. Агресивна поведінка: від теорії до практики. *Український вісник психоневрології*, Т. 29 (№ 3). 2021. С. 48-51.

3. Журавель Т., Удовенко Ю. Профілактика деструктивної поведінки підлітків. *Навчально-методичний посібник*. Київ: Вид-во ФОП Буря О.Д., 2022. 144 с.
4. Янкович О., Кікінежді О., Козубовська І., Поліщук В., Радчук Г. та ін. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід. *Монографія*. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 301 с.
5. Федорова Я. Р. Агресивна поведінка школярів: теоретичний аспект. *Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів*. Львів. 2024. С. 41-44.
6. Ісаєва Є.С. Агресивна поведінка як показник соціальної дезадаптації особистості. *Психологічні предиктори соціального розвитку особистості в сучасних умовах освітнього середовища*. Київ. 2024. С. 60-61.
7. Шебанова С. Г. Профілактика та корекція агресивної поведінки студентів засобами тренінгу спілкування: *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»*. Київ, 2000. 19 с.
8. Ільїна Н. М. Конфлікти в загальноосвітній школі. *Навчальний посібник*. Суми: Унів. книга, 2015. 182 с.
9. Яськова Н.В. Причини виникнення агресивної поведінки учнів молодших класів та основні напрями корекційно-профілактичної діяльності. *Щомісячний науково-методичний журнал «Освіта та розвиток обдарованої особистості»*, № 2. 2016. С. 33-36.
10. Бацилева О. В., Астахов В. М., Пузь І. В. Психологічні особливості студентської молоді з різним рівнем життєстійкості. *Особистісні та психофізіологічні ресурси життєстійкості*. Київ. 2022. С. 6-8.

11. Савелюк Н. Психологічне благополуччя студентської молоді: порівняльний аналіз у ковідному і воєнному контекстах. *Психологічні перспективи*, (39). 2022. С. 322–340.
12. Степанюк В., Гандзілевська Г. Соціальна ідентичність студентської молоді у вимірі психічного здоров'я. *Universum*, (21). 2025. С. 656-661.
13. Бровко К. А. Вплив інтернет-сленгу на розвиток пізнавальної активності студентської молоді до вивчення іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 1(48). 2022. С. 229-233.
14. Хоменко Є. Г., Твердоступ А. А. Психологічні властивості емоційного інтелекту як детермінанти стресостійкості студентської молоді. 2025. С. 221-223.
15. Пономаренко Т. І., Хомчук О. П., Дорошенко І. В. Психологічне благополуччя студентської молоді в умовах воєнного стану: гендерний аспект. *Ментальне здоров'я*, (4). 2025. С. 151-156.
16. Морозова Л. Процес інтеграції української молоді у соціальну систему сучасного суспільства в умовах викликів. *Humanities Studies*, (23 (100)). 2025. С. 59-67.
17. Бибик Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social work and education*, 1(10). 2023. С. 7-16.
18. Кононова М. М., Савіна А. В. Теоретичний огляд психологічних особливостей професійного самовизначення молоді. *Психологія розвитку та життєстійкості особистості: виклики та нові можливості*. 2024. С. 64-67.
19. Перепелюк Т., Таран А. Агресивна поведінка молоді у контексті сучасної ситуації суспільства. *Виклики сучасної психологічної науки країн ЄС: перспективи інтеграції українського досвіду*. 2022. С. 67-68.

20. Бурцева О. Г., Антіфєєва Х. О. Вплив гендерної ідентифікації на особливості прояву агресивної поведінки студентської молоді. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*, (2 (4)). 2024. С. 99-103.

21. Ісаєва Є. С. Агресивна поведінка як показник соціальної дезадаптації особистості. *Психологічні предиктори соціального розвитку особистості в сучасних умовах освітнього середовища*. 2024. С. 60-63.

22. Шиделко А. В., Гарбарєць К. Н. Пасивна агресія та її розпізнавання: психологічний аналіз проявів і чинників. *The 5 th International scientific and practical conference "International experience in scientific research"*. 2025. С. 465-472.

23. Чухліб А. В. Соціально-психологічні передумови аутоагресивної поведінки молоді. *Педагогічна спадщина василя сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір*. 2025. С. 242-244.

24. Франко Є. А. Особливості проявів агресії у підлітків в умовах війни. *Соціально-гуманітарний вісник*. Випуск 54. 2025. С. 25-28.

25. Пономаренко Т. І., Сидоренко Ю. В. Тривожність і депресія у студентів: виклики для освітнього середовища в умовах війни. *Ментальне здоров'я*, (2). 2025. С. 70-78.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АВТОРСЬКА АНКЕТА

«Психологічні особливості агресивної поведінки молоді під час війни»

Інструкція:

*Анкета є анонімною. Уважно прочитайте запитання та оберіть **один варіант відповіді**, який найбільше відповідає Вашому стану та поведінці протягом останніх місяців.*

I. Загальні відомості

1. Ваш вік:

- 16–18 років
- 19–21 рік
- 22–25 років

2. Стать:

- жіноча
- чоловіча
- інше

3. Місце проживання під час війни:

- зона активних бойових дій
- прифронтна територія
- відносно безпечний регіон України
- перебуваю за кордоном

4. Чи зазнали Ви безпосереднього впливу воєнних подій (обстріли, евакуація, втрата житла тощо)?

- так
- ні

II. Основна частина

5. Як часто Ви відчуваєте роздратування або злість?

- майже ніколи
- рідко
- інколи
- часто
- майже постійно

6. **Чи помітили Ви зростання агресивних реакцій з початком війни?**
- ні, не помітив(ла)
  - незначне зростання
  - помітне зростання
  - значне зростання
7. **Як Ви зазвичай реагуєте на конфлікт?**
- уникаю конфлікту
  - стримую емоції
  - різко висловлююся
  - реагую агресивно
8. **Чи впливають новини про війну на Вашу емоційну реакцію?**
- не впливають
  - викликають тривогу
  - викликають злість
  - викликають і тривогу, і агресію
9. **Чи проявляєте Ви агресію в спілкуванні або соціальних мережах?**
- ніколи
  - рідко
  - інколи
  - часто
10. **Як Ви зазвичай справляєтеся з агресивними емоціями?**
- ігнорую їх
  - стримую, але це складно
  - використовую безпечні способи вираження
  - не контролюю свої реакції

ДОДАТОК Б

Методика оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера

1. **Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового конфлікту?**
  - завжди
  - іноді
  - ніколи
2. **Як ви поведетесь у критичній ситуації?**
  - зберігаю повний спокій
  - внутрішньо закипаю
  - втрачаю самовладання
3. **Яким вас вважають колеги та знайомі?**
  - доброзичливим
  - спокійним та незаздрисним
  - самовпевненим та заздрисним
4. **Як ви відреагуєте, якщо вам запропонують відповідальну посаду?**
  - відмовлюся від неї заради власного спокою
  - погоджуся з деякими побоюваннями
  - погоджуся без вагань
5. **Як ви будете поводитися, якщо хтось із колег без дозволу візьме з вашого столу папір?**
  - запитав, чи не потрібно йому ще щось
  - змушу повернути
  - різко зроблю зауваження
6. **Якими словами ви зустрінете чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше звичайного?**
  - «Я вже почав(ла) хвилюватися»
  - «Що це тебе так затримало?»
  - «Де ти пропадаєш допізна?»
7. **Як ви ведете себе за кермом автомобіля?**
  - мені байдуже, скільки машин мене випередило

- намагаюся обігнати машину попереду
  - їду так швидко, щоб мене ніхто не наздогнав
8. **Якими ви вважаєте свої погляди на життя?**
- легковажними
  - збалансованими
  - вкрай жорсткими
9. **Що ви зробите, якщо не все виходить?**
- змирюся
  - надалі буду обережнішим
  - спробую перекласти вину на іншого
10. **Як ви відреагуєте на статтю про випадки розбещеності серед сучасної молоді?**
- потрібно створити можливості для культурного відпочинку
  - такі розваги слід обмежити
  - з ними не варто церемонитися
11. **Що ви відчуваєте, якщо посаду, яку ви хотіли обійняти, отримав ваш колега?**
- можливо, наступного разу це вдасться мені
  - даремно витрачав(ла) нерви
  - керівнику просто більше подобається він
12. **Як ви дивитесь страшні фільми?**
- боюся
  - нудьгую
  - отримую задоволення
13. **Якщо через дорожній затор ви запізнитесь на важливу нараду:**
- засмучуся
  - буду нервувати під час засідання
  - спробую викликати поблажливість партнерів

14. Як ви ставитеся до своїх спортивних успіхів?

- отримую задоволення від відчуття сили та спритності
- намагаюся обов'язково виграти
- дуже злюся, якщо не щастить

15. Що ви зробите, якщо вас погано обслужили у ресторані?

- промовчу, щоб уникнути конфлікту
- викличу адміністратора та зроблю зауваження
- поскаржуся директору ресторану

16. Як ви поведетеся, якщо вашу дитину образили в школі?

- поговорю з учителем
- влаштую скандал з батьками кривдника
- пораджу дитині дати здачі

17. Якою людиною ви себе вважаєте?

- звичайною
- самовпевненою
- пробивною

18. Що ви відповісте підлеглому, якщо зіткнулися з ним у дверях і він почав вибачатися?

- «Вибачте, це моя вина»
- «Нічого, дрібниці»
- «А уважніше ви бути не можете?»

19. Як ви відреагуєте на статтю про випадки хуліганства серед молоді?

- не можна звинувачувати лише молодь
- потрібно вжити відповідних заходів
- слід застосовувати суворі покарання

20. Уявіть, що вам доведеться народитися знову, але вже твариною. Якій тварині ви віддасте перевагу?

- домашній кішці

ведмедю

тигру або леопарду